

OSMANLI'DAN GELEN KÜLTÜR MİRASIMIZ GELENEKSEL TÜRK SANATLARI

Zeynep BALKANAL*

Öz

Kültürel miras geçmişten geleceğe aktarılan maddî-manevi değerler bütünüdür. Geleneksel Türk sanatları Türk toplumlarının ürettiği kültürel miras olarak eski çağlardan beri varlığını sürdürmektedir. Geçmiş Türk toplulukları geleneksel Türk sanatlarına büyük önem vermiş ve yaşatılması için ahilik teşkilatı ve loncalar gibi çeşitli örgütlenmeler oluşturmuşlardır. Geleneksel Türk sanatlarında önemli gelişim Selçuklu döneminde olmuştur. Bunda ahilik sisteminin katkısı büyüktür. Türk kültürüne uygun bir teşkilatlanma örneği olan ahilik birçok işlevi açısından geleneksel sanatları ileri düzeylere taşımıştır. Ahilik Osmanlı'nın ilk yıllarında kendi varlığını göstermiştir. Osmanlı döneminde ahi zaviyelerinde usta-çırak yöntemi ile çok sıkı mesleki eğitim verilmiş ve bu eğitimin yanı sıra katı kurallarla toplumsal ahlaki kurallar da öğretilmiştir. Geleneksel Türk sanatlarının gelişmesinde önemli unsurlardan biri de bu konularda yapılan mesleki eğitim faaliyetleridir. Osmanlı Devleti'nde mesleki eğitim kurumları denilince ilk akla gelen Enderun Mektebi'dir. Saray okulu olarak da anılan Enderun Mektebi çeşitli eğitimlerin verildiği, öğrenciyi en iyi şekilde yetiştirmeyi hedefleyen bir eğitim kurumu olarak tarihte göze çarpmaktadır. Osmanlı Devleti'nin sanat ve sanatçıya ne kadar önem verdiği Enderun Mektebi'nde sanat eğitiminin de yer almasından anlaşılmaktadır.

Osmanlı döneminden kalan birçok el sanatı örneği bugün müzelerimizin en nadide köşelerinde yer almaktadır. Aynı zamanda Dünya'daki birçok müzede de geleneksel Türk sanatlarının örnekleri görülmektedir. Kültürel mirasın taşıyıcısı olan bu örneklerin yanı sıra geçmişe ışık tutan gezginler ve seyyahların yazmış oldukları eserler el sanatları konularında önemli belgelerdir.

Günümüz yaşam koşulları ve teknolojinin ilerlemesi, ekonomik kaygılar gibi birçok neden geleneksel el sanatlarımızı olumsuz yönde etkilemiştir. Her geçen gün teknolojinin gelişmesi ve ekonomik problemler, köyden kente göçlerin artması gibi nedenler kültürel mirasımızın yok olmasına sebep olmaktadır. Devraldığımız bu kültür mirasımız günümüzde sanatsal ve estetik değerlerinin yanında, ekonomik olarak istihdam sağlaması, hammaddelerin kolay bulunması ve kullanılması, az miktarda yatırım sermayesi gerektirmesi, gelir getirmesi, ulusal değerlerimizin korunması, gelenek ve göreneklerimizden yaşatılması açılarından büyük öneme sahiptir.

Günümüzde zengin örnekleri bulunan güçlü kültürel mirasımız olan geleneksel Türk sanatlarının bazı dallarının yeni boyutlar kazandığı, bazı dallarının ise kaybolduğu gözlemlenmektedir. Günümüz yaşam koşulları ve teknolojinin ilerlemesi, ekonomik kaygılar gibi birçok neden geleneksel Türk sanatlarımızı olumsuz yönde etkilemiştir. Günümüzde geleneksel Türk sanatlarımızın unutulmaması ve yeniden yaşatılması için bazı çalışmalar yapılmaktadır.

Makalede amacımız, geleneksel Türk sanatlarımızın gelişimine geçmişten günümüze geniş bir perspektiften bakmaktır. Asıl hedef Osmanlı'dan gelen kültürel mirasımız geleneksel Türk sanatlarının nasıl yaşatılacağına dair çözüm önerileri sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültürü, Kültürel Miras, Geleneksel Türk Sanatları, El Sanatları, Türk Dünyası.

OUR CULTURAL HERITAGE FROM THE OTTOMAN TRADITIONAL TURKISH ARTS

Abstract

Cultural heritage is the whole of material and moral values transferred from the past to the future. Traditional Turkish arts have existed since ancient times as the cultural heritage produced by Turkish societies. Past Turkish communities gave great importance to traditional Turkish arts and formed various organizations such as ahi organization and guilds to keep them alive. Significant development in traditional Turkish arts took place in the Selçuk

* Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Bolu/Türkiye, zbalkanal@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4967-4164

period. The contribution of the ahilik system is great in this. Ahilik, which is an organizational example suitable for Turkish culture, has carried traditional arts to advanced levels in terms of many functions. Ahilik showed its existence in the first years of the Ottoman Empire. During the Ottoman period, very strict vocational training was given by the master-apprentice method in the ahi zawayas, and in addition to this training, social moral rules were also taught with strict rules. One of the important factors in the development of traditional Turkish arts is vocational training activities on these subjects. When it comes to vocational education institutions in the Ottoman Empire, the first thing that comes to mind is Enderun School. Enderun School, also known as the palace school, stands out in history as an educational institution that aims to educate students in the best way, where various educations are given. It can be understood from the fact that art education is also included in the Enderun School, how much the Ottoman State attaches great importance to art and artists. Many examples of handicrafts from the Ottoman period are located in the most precious corners of our museums today. At the same time, examples of traditional Turkish arts can be seen in many museums around the world. In addition to these examples, which are the carriers of cultural heritage, the works written by travelers and travelers that shed light on the past are important documents on handicrafts.

Many reasons such as today's living conditions and the advancement of technology, economic concerns have negatively affected our traditional handicrafts. The reasons such as the development of technology, economic problems and the increase in migration from the village to the city cause the destruction of our cultural heritage day by day. In addition to these cultural heritage of our current artistic and aesthetic values we inherit, economic as providing employment, easy to find and use of raw materials, it requires a small amount of investment capital, bringing revenue to protect our national values, in terms of the survival of our traditions and customs are of great importance.

Today, strong cultural heritage of our rich samples in the traditional Turkish art gains a new dimension of some branches, it is observed that the disappearance of some branches. Many reasons such as today's living conditions and the advancement of technology, economic concerns have negatively affected our traditional Turkish arts. Today, some studies are carried out to ensure that our traditional Turkish arts are not forgotten and revived.

Our aim in the article is to look at the development of our traditional Turkish arts from a broad perspective from the past to the present. The main goal is to offer solutions on how to keep the traditional Turkish arts, our cultural heritage from the Ottoman Empire, alive.

Keywords: Turkish Culture, Cultural Heritage, Traditional Turkish Arts, Handicrafts, Turkish World.

Giriş

Atalarımızdan bizlere miras kalan maddî-manevi değerler bütünü kültür olarak tanımlayabiliriz. Kültür varlıkları farklı coğrafi bölgelerde yaşayan insan topluluklarının yaşam tarzının çeşitliliklerine göre de şekillenmektedir. Geçmişten günümüze kadar gelen kültür varlıklarının çok zengin olduğu görülmektedir.

Bir milletin kültürel mirasının en önemli özelliği kişileri zaman ve mekân açısından birleştiren ortak noktalar olmasıdır. Türkler geçmişte kendilerine fayda sağlayacak sanat ürünlerini yaparak birçok medeniyetin de gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Zamanla çok zenginleşen kültür unsurları gelenek haline gelmiştir. Ögel (1978) “Türk Kültür Tarihine Giriş” adlı eserinde “Her kavim, her çağda yakın komşularından birçok kültür tesirleri almıştır. Zaten Türk kültürünü de geliştiren en mühim sebep, böyle geniş kültür alışverişleri olmuştur” sözüyle bu konuyu dile getirmiştir (Ögel, 1978: 153).

Bu kültür alışverişleri günümüzde de etkilerini göstermektedir. Türk toplulukları yaşayış biçimi benzerliğinden kaynaklı el sanatı alanlarında da birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bazı yörelerimizde yapılan geleneksel el sanatı ürünleri hakkında yayınlanan araştırmalar da bunun bir göstergesidir. Geçmişte konar-göçer Türk topluluklarının yaşam biçimleri, dil, kullandıkları ve üretmiş oldukları araç-gereçler gibi birçok konuda bilgiler elde ettiğimiz Kaşgarlı Mahmut’un Dünya’nın dört bir yanındaki Türk topluluklarını gezerek oluşturduğu Divan-ü Lügat-it Türk adlı eserinde geçen Türk toplulukları hakkında kültür ve sanat konuları bize önemli ipuçları vermektedir.

Akpınarlı (2004) “Kırım El Sanatlarının Dünü ve Bugünü” adlı kitabında, “Ulusal kültürün temel unsuru halk kültürüdür. Halk kültürü uzun yılların birikimiyle biçimlenir ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Halk kültürü ürünleri yaşadıkları yörenin özelliklerini yansıtır; somut ürünlerin şekillenmesinde tarih ve kültürel birikim önemli rol oynar. Geleneksel kültür ürünlerimizin ortak duygu ve düşünceleri, Türk kültürünün korunmasında ve yaşatılmasında önemli işlevleri olmuştur” şeklinde halk kültürü hakkında bilgiler vererek, el sanatlarını kullanılan hammaddesine, kullanım alanına ve tekniğine göre gruplandırmıştır (Akpınarlı, 2004: 1-2).

Toplumların tarihlerinden gelen maddî miraslardan birisi ve en yaygın şekilde yaşanan el sanatları geleneğidir. İnsan ihtiyaçlarını karşılamak üzere ürettiği eşyaya, yaşadığı sosyal ve kültürel ortamlardan beslenen duygu zenginliğini yansıtarak estetik değer kazandırmıştır. Bunun yanında el sanatı ürünü, motiflerine ve renklerine yüklenen anlamlarla anlatım aracı olma görevini de üstlenmiştir. Bu yönüyle el sanatları, geçmişten geleceğe köprü oluşturabilen önemli kültür değerleridir (Sarıoğlu, 2005: 72).

Toplumun kültürel özelliklerine, duygu ve düşüncelerine göre değişim gösteren el sanatları geçmişten günümüze zengin ve geniş bir yelpaze oluşturarak gelenekselleşmiştir. Geleneksel Türk sanatları, Türk kültürünün en anlamlı belgeleridir. Karakteristik özellikleri ve üreten kişinin el emeği ile daha çok değer kazanmaktadır. Hat, tezhip, kaat’ı, minyatür, çini, ebru, kalemişi, halı-kilim-kumaş dokuma, işleme, taş-maden-ahşap işçiliği, keçe, deri, örmecilik, yazmacılık, bakırcılık vb. gibi sanatları geleneksel Türk sanatları adı altında toplamak mümkündür.

Konar-göçer Türk topluluklarında hayat tarzı ve yaşam biçimi mevsime göre yer değiştirmek olduğundan bu yaşam tarzına bağlı olarak tüm ihtiyaçlarını kendileri ergonomik ve kolay taşınır şekilde yapmışlardır. Kendi coğrafyaları dışında ister istemez kültürel etkileşim doğmuştur. Bu etkileşim sayesinde kültür alışverişi başlamış, birbirlerinin kültürlerine katkı sağlamışlardır. Eski toplumalarda ölümden sonra yaşama inanıldığı için kurgan adı verilen mezar

yapılarında ölmüş kişinin öbür dünyada kullanacağı eşyalar beraberinde gömülmüştür. Bu sayede ortaya çıkarılan eserler hem o günlerdeki kültürlerin yaşam biçimi hem de o dönemdeki sanatlar hakkında bilgiler vermektedir.

1924 yılında Rus arkeolog Rudenko tarafından keşfedilen M.Ö. 3-6. Yüzyıllara tarihlendirilen Hun Türkleri dönemine ait Pazırık kurganlarında bulunan, keçe dokumalar, deri koşum takımları, eyerler, at başlarına takılan süsler, oklar, çantalar, elbiseler, çeşitli kaplar, hayvan kürklerinden yapılmış giysiler, samur kıyafet parçaları, altın yaldızlı bakır levhalar, gümüş kemerler, ipek keseler, ağaç oyma eşyalar, keçe çoraplar, çizmeler, taraklar, gözgüler (aynalar), çalgılar, at, kaplan ve geyik maskeleri, deri miğfer, tahtadan yapılmış kürek, ağaç dallarından örülmüş kalkanlar, madeni kaplar ve takılar, hayvan heykelleri, el sanatı eserleri ve Dünyanın ilk yekpare halısı kabul edilen Pazırık halısı göçebe Türklere özgü kültür unsurlarıdır.

1. Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Geleneksel Türk Sanatlarında Eğitim Faaliyetleri

Geleneksel Türk sanatlarında önemli gelişim Selçuklu döneminde olmuştur. Bunda ahilik sisteminin katkısı büyüktür. Türk kültürüne uygun bir teşkilatlanma örneği olan ahilik birçok işlevi açısından geleneksel sanatları ileri düzeylere taşımıştır.

Araştırmalar, Türkiye Selçukları döneminde Ahi Teşkilâtının ilk olarak Orta Anadolu'da (Kayseri) XIII. yüzyılın başlarında ortaya çıktığını ve bu asır içinde bütün Anadolu'ya yayıldığını göstermektedir. Özellikle Türkmenlerin Uluğ Sultan diye andıkları I. Alaeddin Keykubad zamanında bütün Anadolu'ya yayılmış ve devletin yapısı içinde yer almıştır (Bayram, 2001: 2).

Selçuklular döneminde bir bölge fethedildiğinde ilk iş olarak medreseler ve zaviyeler yapıldığı yazılı kaynaklarda belirtilmektedir. Bu medrese ve zaviyelerde özellikle sanatla uğraşan kişilere daha bir özen gösterilmiş ve ihtiyaçlarının sağlanması için çaba sarf edilmiştir. Ahiliğin özellikle mesleklerin gelişmesi, sürdürülebilmesi ve toplumun sosyo ekonomik ve sosyo kültürel gelişimi açısından önemi çok büyüktür.

Ahilik Osmanlı'nın ilk yıllarında kendi varlığını göstermiştir. Osmanlı döneminde ahi zaviyelerinde usta-çırak yöntemi ile çok sıkı mesleki eğitim verilmiş ve bu eğitimin yanı sıra katı kurallarla toplumsal ahlaki kurallar da öğretilmiştir.

Savaşlar ve farklı nedenlerle, doğudan batıya doğru olan göçler sırasında çeşitli esnaf ve sanatkâr grupların ekonomik sarsıntıya maruz kalmadan varlıklarını sürdürebilmeleri, gelişmeleri, sosyal, ekonomi ve etik yapılarını koruyabilmeleri ahilik sayesinde mümkün olmuştur (Er, 1991: 6).

Osmanlı Devleti'nde eğitim kurumları arasında en önemlisi olan Enderun Mektebi'nin mesleki eğitimin gelişmesindeki önemi büyüktür. Enderun Mektebi çeşitli eğitimlerin yanı sıra sanat eğitiminin de verildiği öğrenciyi en iyi şekilde yetiştiren kurumlar arasında tarihte göze çarpmaktadır. O dönemlerde sanata ve sanatçıya verilen değer anlaşılmada rolü büyüktür.

Enderun mektebinde devlet işlerinde çalışmak için eğitim programları oluşturulmuştur. Uygulamalı eğitim ön planda tutularak öğrencilerin el becerilerini geliştirmek hedeflenmiştir. Bu mekteplerde ağırlıklı olarak sanat eğitimi de verilmiştir.

Enderun Mektebinde sanat konularına da özel ağırlık verilmiş, İran, Özbekistan ve Batı'dan getirilen sanatçılar burada öğretmenlik yapmışlardır. Kitap resimleme, sayfa tasarımı konularındaki çalışmalara bu okulda özel önem verilmiştir. Kanuni Dönemi'nin ünlü minyatür sanatçısı Matrakçı Nasuh da Enderun'da yetişen sanatçılardan biridir (Çaydere, 2015: 347).

Enderun Mektebinde eğitimi verilen nakkaşlık, minyatür, hat, tezhip, ebru vb. gibi geleneksel Türk sanatları alanlarında yetişen sanatçılar bu sanatların gelişmesine büyük katkı sağlamışlar ve büyük sanatçıların yetişmesine de vesile olmuşlardır.

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Osmanlı döneminde özellikle saray tarafından geleneksel sanatlara ve sanatkârlara maddî manevî destek verilmiş ve teşvik edilmiştir. Geleneksel sanatlara verilen önemden dolayı geleneksel Türk sanatları bütün dünyanın hayranlığını kazanmayı başarmıştır. Duraklama ve çöküş dönemlerinde geleneksel sanatlar da nasibini almış geleneksel sanatlarla uğraşan sanatçıların sayılarında büyük düşüşler görülmüştür.

Türk halk plastik sanatları başka deyişle görsel halk sanatları Türk sanatının fonetik, dramatik sanatlar gibi zengin örnekleri olan alanlarından biridir. İlk yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'ndan devir alınan güçlü bir mirasın bazı dallarla süregeldiği bu dalda bir geçiş döneminden sonra bazı dalların kaybolduğu, bazı dalların nitelik değiştirdiği, bazı dalların ise yeni boyutlar kazandığı gözlenmektedir (Barışta, 2005: 23).

Ülkemizde Osmanlı sanatından en nadide örnekler birçok müzede yer almaktadır. Dünya'da önemli müzelerde de geleneksel Türk sanatlarımızın örnekleri görülmektedir. Kültürel mirasımızın taşıyıcısı olan bu örneklerin yanısıra geçmişe ışık tutan gezginler ve seyyahların bıraktığı eserler geleneksel Türk sanatlarının önemli belgeleridir.

Anadolu ve Trakya'nın bir parçası üzerinde kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlılardan bu dalda güçlü bir miras devralmıştır. Selçuklu Dönemi ve Beylikler Dönemlerinden beslenerek gelişen Osmanlı İmparatorluğu Dönemi el sanatları, yüzyıllar boyu ekonomik, sosyal ve coğrafi şartlara bağlı olarak büyük bir gelişme göstermiştir. Kronolojik bir sistemle izlenebilecek bu gelişme çizgisinde her yüzyılın kendine özgü teknik, renk, motif, desen, kompozisyon ve biçimlendirme çeşitlemelerinden oluşan üslupları vardır. Çok az ulusun sanatında gözlenebilecek bu durum, Türk el sanatlarına artistik değerler bahşetmektedir (Barışta, 1998: X).

2. Günümüzde El Sanatlarının Yaşatılması İçin Yapılan Faaliyetler

Günümüz yaşam koşulları ve teknolojinin ilerlemesi, ekonomik kaygılar gibi birçok neden geleneksel el sanatlarımızı olumsuz yönde etkilemiştir. Her geçen gün teknolojinin gelişmesi ve ekonomik problemler, köyden kente göçlerin artması gibi nedenler kültürel mirasımızın yok olmasına sebep olmaktadır. Devraldığımız bu kültür mirasımız günümüzde sanatsal ve estetik değerlerinin yanında, ekonomik olarak istihdam sağlaması, hammaddelerin kolay bulunması ve kullanılması, az miktarda yatırım sermayesi gerektirmesi, gelir getirmesi, ulusal değerlerimizin korunması, gelenek ve göreneklerimizimizin yaşatılması açılarından büyük öneme sahiptir. Günümüzde geleneksel Türk sanatlarımızın unutulmaması ve yeniden yaşatılması için bazı çalışmalar yapılmaktadır. Bunlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesine göre geleneksel el sanatları liste kapsamında değerlendirilmiştir. Sözleşmenin 11. Maddesinin Taraf Devletlerin Rolü Her Taraf Devlet başlığı altında a bendinde "Kendi toprağı üzerinde bulunan somut olmayan kültürel mirasın korunmasını güvence altına almak için gerekli önlemleri alacaktır" ifadesiyle devletlerin kültürlerini koruyarak güvence altına almaları vurgulanmıştır (URL-1).

1993 yılında Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan tarafından TÜRKSOY Türk kültürünü dünyaya tanıtmak amacıyla ortak çalışmalar yapmak için kurulmuştur (URL-5). TÜRKSOY üyesi ülkeler belirli tarih aralığında Kültürel Miras Seminerleri düzenleyerek çalışma raporları yayınlamaktadırlar (URL-3).

Yayınlanan TÜRKSOY Üyesi Ülkeler Dördüncü Dünya Belleği Semineri sonuç bildirisinde, ipek yolu iş birlikleri ve ortak adaylık dosyalarının hazırlanması konusunda iş birliği imkânlarını kapsayan konular ele alınmıştır (URL-4).

İpek Yolu hem tarih hem de kültürel bakımdan bizler için önemli bir mirastır. Uzak Doğu ve Güney Asya'nın ipek ile baharatı başta olmak üzere çeşitli malların deve kervanlarıyla Batı'ya taşınması, Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan İpek Yolu olarak adlandırılan ticaret yollarının gelişmesini sağlamıştır. İpek Yolları yalnızca ticaret yolları olmakla kalmamış, yüzyıllar boyu Doğu ile Batı arasında kültür alışverişini de sağlamıştır (Aksoy, 2014: 26).

Kültür mirası, yaşam biçimlerinden, gelenek göreneklere, kullanılan eşyalara kadar, kısaca insanın doğumundan ölümüne kadar yaşamış ve yapmış olduğu birçok unsuru içine alır. Birçok kültür unsurunu ipek yolu güzergâhında görmek mümkündür. Bu unsurları geleneksel el sanatları bağlamında değerlendirecek olursak; ipek, yün, keten, pamuk gibi malzemelerle yapılmış işlemler, deri, kürk, boynuz, kemik ve ağaçlardan yapılmış giyim ve ev eşyaları, topraktan yapılmış çömlekler, bakır ev ve süs eşyaları, doğal boyalı, kendine has tekniği ve motifleri olan halı ve kilimler şeklinde sayabiliriz.

Günümüzde Geleneksel Türk sanatlarının özellikle eski eserler akademisyenleri, araştırmacıları ve televizyon programcılarını etkilemektedir. Bu etki ile paylaşılan kültür mirasları daha çok yayılmakta gelenek ve göreneklere merakı arttırmaktadır.

Üniversitelerin Geleneksel Türk Sanatları ve Geleneksel Türk El Sanatları bölümleri geleneksel sanatlar konusunda eğitim vermektedir. Bu alanlarda yetişen öğrenciler geleneksel sanatların yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadırlar. Aynı zamanda ilgili bölümlerdeki akademisyenler bilimsel çalışmalarda bulunarak belgelendirme, yaşatma, geliştirme konularına ağırlık vererek, çözüm önerileri sunmaktadırlar. Bunun yanında geleneksel sanat ürünlerini modern tekniklerle harmanlayarak yeni tasarımlar üretmekte, satılabilir ekonomik değeri olan ürünlerin oluşmasına öncülük etmektedirler. Geleneksel Türk Sanatları alanlarında güncel sanatsal ve bilimsel faaliyetler düzenleyerek farkındalık yaratmaktadırlar.

Yerel yönetimler, el sanatları eğitim merkezleri ve kursları açarak kaybolmaya yüz tutan geleneksel el sanatlarının yaşatılmasına destek vermektedirler. Ayrıca oluşturdukları kent müzelerinde yörelerinde geçmişte yapılmış olan geleneksel el sanatlarını koruma altına alarak kültür turizmi kapsamında da fayda sağlamaktadırlar.

Yerel yönetimlerin el sanatlarına yönelik faaliyetlerine paralel bazı çalışmaları da Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Halk Eğitim Merkezleri yürütmektedir. Her iki kurumun çalışmaları geleneksel Türk el sanatlarının ekonomik ve satılabilir bir değer oluşturması ve bu sayede el sanatlarının yaşatılması yönünden önem arz etmektedir.

El sanatlarının yaşatılması faaliyetlerine maddî destek sunan kurumlar arasında hibe desteği veren fonlar yer almaktadır. Kalkınma ajansları sosyal konulardaki destekleri arasında el sanatlarına yönelik proje çağrıları da yapmaktadır. Ayrıca hem kalkınma ajansları hem de Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Kırsal Kalkınma Yatırımları Destek Programı kapsamında kırsal turizme desteği yönünden geleneksel el sanatlarını kapsam içinde tutmaktadırlar. Aynı yönde Avrupa Birliği Ulusal Ajansının IPARD kırsal kalkınma destekleri programında el sanatları yer almaktadır.

Dernekler proje yaparak, vakıflar fon kaynağı yaratarak el sanatlarının yaşatılmasına destek vermektedirler.

Ülkemizin 2023 hedefleri doğrultusunda, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) 2.3.09. Kültür ve Sanat başlığı altında a. Amaç 629. Maddede “Kültürel zenginlik ve çeşitliliğin korunup geliştirilerek gelecek nesillere aktarılması, kültür ve sanat faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ile milli kültür ve ortak değerler etrafında toplumsal bütünlüğün ve dayanışmanın güçlendirilmesi temel amaçtır.” denilmektedir. Bununla ilgili politikalar 5 maddede verilmiştir. Bu maddelerde kültürel mirasımız olan el sanatlarının tanıtılması ve gelecek kuşaklara aktarılması için verilecek destekler vurgulanmıştır (URL-2).

Yine On Birinci Kalkınma Planı’nın (2019-2023) 461.maddesinde “geleneksel, bölgesel ve yerel ürünlerimizin ulusal ve uluslararası ölçekte rekabet gücünün artırılmasına yönelik coğrafi işaret tescil ve kullanımı desteklenecektir” ifadesi coğrafi işaretlerin önemini vurgulamıştır (URL-2).

Özellikle kırsal bölgelerde yapılan geleneksel el sanatlarının birçoğu günümüzde kaybolmuş ya da kaybolmaya yüz tutmuştur. Bir yandan da yeni yapılan el sanatları hammadde ve yapım tekniği açısından yozlaşmıştır. Coğrafi işaret geleneksel el sanatlarının sürdürülebilirliği ve yozlaşmasını önleme açısından büyük öneme sahiptir. Coğrafi işaret alan geleneksel el sanatı ürünleri asıllarına sadık kalınarak tekrar üretilmekte ya da korunmaktadır. Özellikle yerel yönetimler son yıllarda coğrafi işaretlere önem vererek bu konuda çalışmalar yapmaktadırlar.

3. Sonuç

Geleneksel Türk sanatları toplumların kendi zevklerine, geleneklerine ve toplumsal yaşantılarına göre şekil alan maddî kültür varlıklarımızdır. Türklerde geçmişten gelen zengin kültür birikimi, geleneksel Türk sanatlarının hemen her dalında izlerini hissettirmiş ve daha da anlamlı kılmıştır. İnsanlar iç dünyalarındaki düşüncelerini, duygularını sanatlarına yansıtarak dile getirmişlerdir.

Geleneksel Türk sanatlarımızın özelliklerinden birisi bu sanatlarla uğraşan kişilerin yaratıcık yönlerinin ağır basmasıdır. Yaratıcı kişiler topluma her daim faydalı olmuşlardır. Sanat icra eden yaratıcı bireyler, duyarlı, öz güveni sağlam, özgür ve toplumsal olaylar karşısında daha akılcı düşünebilen, sanata ve sanatçıya saygılı, teknolojiye ayak uydurabilen, problem çözme tarzını benimseyen sabırlı kişilerdir. Teknolojik gelişmelerden olumlu-olumsuz yönde etkilenen geleneksel Türk sanatları bu sanatkârlar tarafından icra edilerek ve yaşatılarak geleceğe taşınmaktadır.

4. Öneriler

Miras olarak devraldığımız geleneksel Türk sanatlarımızın gelecek kuşaklara aktarılması ve yaşatılması konularında önerilerde bulunmak gerekirse;

Geleneksel Türk sanatlarımızın yaşatılması konusunda elbette ki en başta bu alanlarda eğitim veren eğitim kurumlarının çok büyük önemi vardır. Eğitimin her aşamasında okul öncesi de dahil olmak üzere geleneksel Türk sanatlarımıza devlet desteği verilmesi gerekmektedir. Sanat okulları haricinde de bu eğitimlere gereken önem verilmelidir. Geçmiş kültür birikimimiz öğretilerek geleceğe taşınmalıdır. Birincil gereklilik tarihimizi iyi bilmekten geçmektedir. Özellikle ortak bir geçmişe sahip, örneğin soy birliği, kültür birliği, dil birliği olan toplumların kültürel değerlerindeki benzerlik doğal bir sonuçtur. Türklerin bu saydığımız kültürel değerlerini tarih birliğinde görmemiz mümkündür.

İkinci bir husus kitle iletişim araçlarının geleneksel Türk el sanatlarımızın yaygınlaştırılması konusunda fayda sağlayacağıdır. Bu doğrultuda kitle iletişim araçlarını geleneksel Türk sanatları alanlarında en etkili nasıl kullanabiliriz? sorusuna cevap aranmalıdır. Bu araçlar içinde hem

geleneksel medya hem de yeni nesil sosyal medya araçları ilgi toplama ve yaygın bilgilendirme faaliyetlerinde kullanılabilir.

Devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları, vakıflar, dernekler, yerel yönetimler iş birliği halinde çalışarak geleneksel Türk sanatları alanlarında ortak projelere imza atmalıdır. Projelerde verilecek eğitimlerin yanı sıra toplumun ilgisini çekecek çalışmalara da yer verilmelidir. Bu çalışmalar sayesinde toplumun kültür değerlerinin ve geleneksel Türk sanatlarının yaşatılması çabasına girmeleri sağlanmalıdır. Bu çaba sağlandığında, toplumda ilk eğitimi çocuklarına veren ebeveynler bu eğitimler sayesinde kültürel değerlerimizin ve geleneksel Türk sanatlarımızın önemini ve yaşatılması gerekliliğini aşılabilirler.

Geleneksel Türk sanatlarımızın yaşatılması için belki de en önemli nokta bu işleri yapan kişilerin yaptıkları ürünler ile tatmin edici bir ekonomik güce kavuşabilmeleridir. Mevcut globalleşen dünyada bir işin, uğraşın sürdürülebilir olması ancak maddî getirisinin olup olmaması ile ilgilidir. Birçok el sanatı yeni tasarımlar ile bir araya getirilerek günümüz ihtiyaçları, beklentileri ve isteklerine cevap verdiği ölçüde satılabilir bir ürün haline gelebilmektedir. Bu fırsatlardan azami ölçüde faydalanılmalıdır. Elbette bunu yaparken sadece maddî çıkar ve beklentiler göz önüne alınarak geleneksel sanatlarımızın yozlaşmasına engel olunmalıdır. Tasarlanan ürünlerin kullanım amacı ve satış amacı gibi nedenlerden geleneksellikten uzaklaştırılması da yozlaşmasına neden olmaktadır.

Eski zamanlardan kalan el sanatı ürünlerinin korunması, envanterlerinin çıkarılması ve belgelenmesi de önem arz etmektedir. Bu konuda en öncelikli kurumlar yerel yönetimler olarak görünmektedir. Oluşturulacak kent müzeleri ile yöresel ve tarihi değeri olan el sanatlarımızın nadide örneklerine sahip çıkılmalıdır. Hem bilgilendirme hem de koruma, kollama faaliyetlerini yerel yönetimler, kültür turizm ve milli eğitim müdürlükleri, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları el birliği ile gerçekleştirmelidir.

Kaynaklar

- AKPINARLI, H. F. (2004). *Kırım El Sanatlarının Dünü ve Bugünü*, Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 306, Kaynak Eserler Dizisi: 7, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- AKSOY, B. (2014). "İpek Yolu Güzergâhı", *İpek Yolu'nda Türk Kültür Mirası Bilgi Şöleni*, Yayın No: 100, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- BARIŞTA, H. Ö. (1998). *Türk El Sanatları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 2168, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Sanat Eserleri Dizisi: 192.
- BARIŞTA, H. Ö. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları: 3045, Sanat Eserleri Dizisi: 452.
- BAYRAM, M. (2001). "Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10, Konya.
- ÇAYDERE, O. (2015). "Grafik Tasarım Programlarına İlişkin Öğretim Elemanları ve Öğrenci Görüşleri", *İletişim ve Kuram Dergisi*, Sayı 40, 345-376.
- ER, İ. (1991). "Ahilik". *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, Cilt: 1, İstanbul: Risale Yayınları.
- ÖGEL, B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 244, Kültür Eserleri: 13, Türklerde Giyecek ve Süslenme (Göktürklerden Osmanlılara), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SARIOĞLU, H. (2005). "El Sanatlarını Milli Değer Olarak Algılamak". *Milli Folklor, Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 17, Sayı: 66, 72-74.
- URL-1: <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/>, Erişim Tarihi: 03.01.2021.

URL-2: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

URL-3: <https://www.unesco.org.tr/Home/Page/529?slug=T%C3%9CRKSOY-%C3%9Cyesi-%C3%9Cikeler->, Erişim Tarihi: 02.05.2021.

URL-4: <https://www.unesco.org.tr/Pages/535>, Erişim Tarihi: 02.05.2021.

URL-5: <https://turk-pa.org/tr/content/cooperation/turksoy>, Erişim Tarihi: 02.05.2021.